

הורים פלסטינים תושבי הגדה המערבית ועמדותיהם כלפי ענישה גופנית של ילדים¹

חאלד הרייש

מטרת המחקר היא לבחון שתי שאלות: מה עוצמת התמיכה של הורים פלסטינים בשימוש בשיטת שונות של ענישה גופנית של ילדיהם; מה הקשר בין עוצמת התמיכה שלהם בענישה גופנית לרמת ההשכלה ולרמת הפרנסה שלהם. אוכלוסיית המחקר כללה מדגם של 890 הורים לילדים המתגוררים באזורי הרשות הפלסטינית (הגדה המערבית). כלי המחקר היה שאלון סגור בשפה הערבית הכולל תיאורי התנהגויות לא נורמטיביות של ילדים. ההורה התבקש להביע את מידת הסכמתו לכל אחד מתיאורים אלה. עיקרי ממצאי המחקר היו כדלקמן: מידת ההסכמה של ההורה עם כל צורות הענישה – ענישה גופנית וענישה לא גופנית – ירדה עם העלייה ברמת ההשכלה. הורים במשפחות שהכנסתן 5,000 ש"ח ויותר בחודש הסכימו עם ענישה גופנית פחות מהורים שהכנסת המשפחה שלהם נמוכה יותר.

מבוא

בשנות ה-80 של המאה הקודמת התגבשה בקרב חוקרים העמדה שענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם עלולה להתפתח להתעללות (Kadushin & Martin, 1981; Zigler & Hall, 1989; Graziano, 1994). ועשור מאחר יותר הצטברו עדויות לכך שהתופעה של התעללות בילדים אינה שונה מזו של ענישה גופנית (Straus, 1994a, 1994b). בהדרגה התבססה בתחיקה ובפסיקה של מספר מדינות במערב (Pollard, 2003), לרבות ישראל (Schur, 2003), ההשקפה האוסרת כל צורה של ענישה גופנית כלפי ילדים, קלה

1 המאמר מבוסס על עבודת דוקטור שהוגשה באוניברסיטת בולגריה החדשה.

כחמורה. התפתחויות אלה העצימו את הצורך להעשיר את הידע על הגורמים המנבאים או מסבירים ענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם, ובדרך זו לשכלל תוכניות התערבות בתחום זה. הרציונל לחקר עמדות הורים כלפי ענישה גופנית של ילדים מושתת על ממצאי מחקר המצביעים על כך שעמדותיהם המקדמיות, המתגבשות כבר בשלב מוקדם של ההורות, מנבאות ענישה בפועל (Socolar & Holden, Coleman, & Schmidt, 1995; Stein, 1995; Jackson et al., 1999; Vittrup & Holden, 2006).

הורים מפעילים אסטרטגיות שונות כדי להבטיח התנהגות נורמטיבית של ילדיהם המשולבת בתהליך הסוציאליזציה במשפחה. תהליך זה כולל תגמולים שמעניקים הורים לילדיהם על התנהגות רצויה או ענישה בתגובה להתנהגות שאינה נורמטיבית בעיניהם. אחד מאמצעי הענישה הוא ענישה גופנית – הכאה על ישבנם (spanking) של ילדים, סטירות, הכאה בחלקים שונים של גוף הילד והכאה באמצעות חפץ, שבה עושים הורים שימוש ברמות שונות של חריפות ושכיחות (Webster-Stratton, 2002). על רקע האסטרטגיות השונות האפשריות עולה השאלה מדוע הורים מעדיפים ענישה גופנית.

על פי הערכה אחת, הורים ב-75 אחוז ויותר מהחברות בעולם נוקטים מעת לעת ענישה גופנית כלפי ילדיהם, אם כי רק לעתים נדירות הם מעדיפים אמצעי זה על פני אמצעי ענישה אחרים (Bradley & Corwyn, 2005). רוב הנתונים המצויים בידינו על היקף השימוש בענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם התפרסמו בארצות הברית, ומתייחסים בעיקר להכאה על ישבנם של ילדים; בין 70 ל-94 אחוז מההורים דיווחו על שימוש באמצעי זה, והוא שכיח ביותר ביחס לילדים בני חמש-עשר (Wauchop & Straus, 1995; Straus, 1994a; Giles-Sims, Straus & Sugarman, 1990). כ-85 אחוז מבין ההורים בארצות הברית דיווחו שהם גוערים ו"צועקים" על ילדיהם, אף ששני שלישים מהם מודעים לכך שאמצעי זה אינו אפקטיבי (Gallup Organization, 1996). במחקר אחד דיווחו 94 אחוז מההורים בארצות הברית שהם משתמשים בענישה גופנית ומכות קלות על ידו של הילד (Straus & Stewart, 1999), ובמחקר אחר הודו 76 אחוז מההורים שצעקו על ילדיהם כשהיו בני 18 חודש, ו-29 אחוז מהם הכו בישבנם לפחות "לעתים נדירות" (Day, Peterson, & McCracken, 1998).

במוקד מחקר זה ניצבות שתי שאלות מרכזיות: מה מידת התמיכה של הורים פלסטינים המתגוררים בגדה המערבית בשיטות שונות של ענישה גופנית של ילדיהם; מה ההשפעה של השכלת ההורה והכנסת משפחתו על מידת תמיכתו בצורה זו של ענישה.

ההקשרים של תמיכה בענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם

מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הורים

בשנים האחרונות התפרסם מחקר מקיף על הגורמים המסבירים או מנבאים את האופן שבו הורים בוחרים אסטרטגיות שנועדו להבטיח התנהגות נורמטיבית של ילדיהם (Donnelly & Straus, 2005). רמת ההשכלה של ההורה היא אחד המשתנים העיקרים המסבירים ענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם. ככל שרמת ההשכלה של ההורה גבוהה יותר, היקף התמיכה שלו בענישה גופנית קטן יותר (Gershoff, 2002). הזיקה בין מעמד סוציו-אקונומי לשימוש בענישה גופנית עקיבה פחות. מספר מחקרים מצביעים על קשר שלילי ומובהק בין השתייכות מעמדית-כלכלית של ההורה לבין עוצמת התמיכה שלו בענישה גופנית (Straus & Gelles, 1986). שני הסברים הוצעו לקשר זה: מצבי דחק מביאים, לעתים, הורים לתמוך בענישה גופנית (Stress-spillover Hypothesis) (Giles-Sims, 1995); ערך הציות לסמכות כתנאי להצלחה בחיים נפוץ בקרב משפחות ממעמד נמוך, והוא בא לידי ביטוי בתמיכת ההורים בענישה גופנית (Socialization-Linkage Hypothesis) (Kelly, Power, & Wimbush, 1992). מחקרים אחרים אינם תומכים בממצא זה (Straus, 2000).

הורים צעירים נוטים לנקוט ענישה גופנית יותר מאשר הורים מבוגרים (Giles-Sims, 1995); אבל גם ממצא זה אינו עקיב (Straus & Stewart, 1999). ייתכן שהשימוש התכוף שעושים הורים צעירים בענישה גופנית כלפי ילדיהם מצביע על תקופת הורות קצרה ועל העדר ניסיון בהפעלת אמצעי משמעת חלופיים כלפי ילדיהם (Gershoff, 2002). מין ההורה נמצא גם הוא קשור למידת תמיכתו בענישה גופנית; אימהות יותר מאבות תומכות בענישה גופנית של ילדים (Xu, Tung & Dunaway, 2000). ייתכן שממצא זה מבטא את משך הזמן הרב, יחסית, שאימהות שוהות עם ילדיהן בהשוואה לאבות (Gershoff, 2002). הסבר אחר זוקף את הממצא הזה לגידול שחל בשנים האחרונות במספר המשפחות שבראשן אם חד הורית ולמצוקתן הכלכלית (Giles-Sims, Straus & Sugarman, 1995). גם ממצא זה אינו עקיב, ובמספר מחקרים לא נמצא הבדל בין אבות לאימהות במידת תמיכתם בענישה גופנית (Holden, Coleman, & Schmidt, 1995).

מחקרים שנערכו בארצות הברית מלמדים, שהורים ממוצא אפרו-אמריקני והיספני נוקטים ענישה גופנית כלפי ילדיהם יותר מאשר הורים ממוצא אמריקני-אירופי (Gershoff, 2002). לסיטר (Lassiter, 1987) טען שתחושת הדחק שחווים הורים ממוצא אפרו-אמריקני בחברה האמריקנית, "ירושת העבדות" שהם נושאים עמם, החוויות

הקולקטיביות שלהם מהתקופה שבה אבותיהם התגוררו בדרום הכפרי של ארצות הברית, כל אלה מעודדות אותם להקנות לילדיהם ערכים של ציות ומתן כבוד לבעלי שררה בחברה.

מאפיינים של ילדים וטיב ההתנהגות הלא נורמטיבית

שכיחות התמיכה של הורים בענישה גופנית משתנה בגילים שונים של הילד. ככל שגיל הילד עולה, פוחתת תמיכת ההורה בענישה גופנית (Wauchope & Straus, 1990; Flynn, 1998). 29-50 אחוז מההורים מדווחים שהם נוהגים לסטור לילדיהם, כאשר הם בני 12 חודשים (Straus & Stewart, 1999). השימוש במכות על ישבנם של ילדים שכיח יותר כלפי ילדים בני שבע שנים ומטה ובמידה רבה יותר ביחס לבנים מאשר לבנות (Giles-Sims, Straus & Sugarman, 1995; Day, Peterson & McCracken, 1998). החלטת ההורה להפעיל עונש גופני על ילדו תלויה גם בתפיסתו את חומרת התנהגותו הלא נורמטיבית ומידת אחריותו למעשיו. הורים נוטים יותר לתמוך בענישה גופנית, כשהתנהגות הילד אגרסיבית או כשהיא מהווה סיכון לו או לסובבים אותו (Gershoff, 2002).

ענישה גופנית, סגנון הורי ואמונות של הורים

מידת התמיכה של הורים בענישה גופנית מעוגנת בסגנון ההורות הכולל (Darling & Steinberg, 1993; Doe, 2000; Whaley, 2000; Xu, Tung, & Dunaway, 2000; Leyendreckner et al., 2002). יש משפחות שבהן ענישה גופנית היא אמצעי משמעת ראשוני או בלבד, ובמשפחות אחרות היא אחת מפרקטיקות חלופיות שנועדו להבטיח התנהגות נורמטיבית של הילדים (Larzelere, 1996). במשפחות שבהן היקף המכות בישבנם של ילדים עולה על הממוצע באוכלוסייה דיווחו הורים, שהם נמנעים מלספר סיפורים לילדיהם, להאזין עמם למוסיקה, לשחק איתם ולחבק אותם או עושים זאת בשכיחות נמוכה יותר מאשר הורים שהיקף השימוש שהם עושים בענישת גופנית קרוב יותר לממוצע באוכלוסייה (Wisow, 2001). במהלך ארבעת העשורים האחרונים פותחו במחקר מספר טיפולוגיות של סגנון הורות (Hart, Newell, & Olsen, 2003). חוקרים מצאו שהורים הנוטים להפעיל פרקטיקות ענישה מחזיקים גם בסגנון סמכותי של פיקוח כלפי ילדיהם (Susman et al., 1985), ומלבד זאת הם רואים ענישה גופנית כדרך לתיקון התנהגותם (Kelley, Grace, & Elliott, 1990).

בשנים האחרונות חוקרים תוהים אם טיפולוגיות של סגנון הורי שהציעה בומריןד (Baumrind, 1967) ישימות גם לחברות לא מערביות (Berry, 1989; Chao, 1994).

כיוון שהן מתבססות על מחקרים שנערכו בקרב אוכלוסיות של הורים לבנים בארצות הברית (רובם בני המעמד הבינוני), המשקפים את מערכת הערכים הדומיננטית של החברה האמריקנית. צ'או (Chao, 1994) טען שהמונח הורות סמכותית, כפי שהוגדר ונחקר במערב, הוא אתנוצנטרי ואינו מבטא את רעיון ה"הכשרה" של הילד בתרבות הסינית והקשר שלו לרוח הקונפוציוניזם שהוא מרכזי לתרבות זו. הורים בחברה הסינית שואפים לא רק שילדיהם יצייתו להם, אלא גם שילדיהם ישלטו בחייהם בשלב מוקדם ולא יהיו נתונים למשמעת קפדנית וענישה מצד גורם חיצוני. הטיפולוגיה המערבית של סגנון הורי בעייתית גם בהשוואה לחברה היפנית. אם כי חברה זו היא סמכותית ביסודה, השימוש בענישה גופנית בה כלפי ילדים הוא נדיר. ממצא זה מוסבר בהעדפתם של הורים בחברה זו שילדיהם יפעילו מיקוד שליטה פנימי ולא מיקוד שליטה חיצוני (Lanham & Garrick, 1996).

אחד המקורות לאמונות של ההורה בדבר הדפוס הרצוי של הפעלת משמעת כלפי ילדים הוא הוריו. מחקר עשיר, יחסית, עוסק בהעברה בין דורית של ענישה גופנית במשפחה; הורים לומדים בילדותם סגנונות של הורות, ותמיכה ושימוש בענישה גופנית של ילדים נמצאה שכיחה אצל הורים שבילדותם חוו ענישה גופנית מצד הוריהם (Simons et al., 1996; Straus & Yodanis, 1991). לעתים העברה זו נקטעת, כשהורים שנולדו למשפחות המעמד הנמוך נעים כלפי מעלה בסולם הריבוי (Murphy-Cowan & Stringer, 1999). גם עוצמת האמונה הדתית של הורים מנבאת את מידת התמיכה שלהם בענישה גופנית. מחקרים אמפיריים שנערכו בשנות ה-90 של המאה הקודמת בארצות הברית בקרב הורים פרוטסטנטים אוונגליסטים מלמדים, שהם נוטים לתמוך בענישה מתונה של ילדים יותר מאשר הורים המשתייכים לקבוצות אחרות של נוצרים בחברה האמריקנית (Ellison & Sherkat, 1993; Grasmick & MacGill, 1994). תמיכה זו בולטת במדינות הדרום של ארצות הברית (Deep South), ובעיקר במדינות המשתייכות לחגורת התנ"ך (Bible Belt). באזורים אלה רווחת אצל הורים ההשקפה שענישה גופנית מלמדת ילדים לציית למקורות סמכות ושווקא אי שימוש באמצעי זה מביא עמו תוצאות שליליות להתפתחותם של ילדים, רעיון המתמצה בפסוק "חוסך שבטו שונא בנו", שלו מקבילות גם בחברות ובדתות אחרות מחוץ לארצות הברית (Greven, 1991; Baumrind, 1996).

עמדה זו נשענת על שלוש הנחות יסוד אחרות שחוגים שמרניים בארצות הברית, התומכים בענישה גופנית מתונה כאמצעי חינוכי, מחזיקים בהן (Ripoll-Nunez & Rohner, 2006): (א) ילדים הם רכושם של הוריהם, ואלה רשאים לחנך אותם על פי העדפותיהם. (ב) לילדים אין זכות לנהל משא ומתן עם הוריהם על סגנון ההורות הרצוי. (ג) התנהגות ההורים במסגרת המשפחה היא עניינם הפרטי, ואין לרשויות החוק והשלטון כל זכות להתערב במעשיהם במסגרת המשפחה. השקפות אלה הביאו לכך שהשימוש בענישה

גופנית של ילדים זוכה למידה רבה של תמיכה בציבור האמריקני (Flynn, 1996), גם בקרב סטודנטים שעדיין לא נישאו (Graziano & Namasre, 1990; Catron & Masters, 1993), ובהתנגדות של חוגים רחבים בארצות הברית לתחיקה שתאסור ענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם (Gershoff, 2002). התנגדות זו בולטת על רקע חקיקה ופסיקה שהתקבלה בשנים האחרונות, בעיקר, במדינות סקנדינביה, האוסרות גם ענישה גופנית מתונה (Durrant, 1999; Poallard, 2003), ועל רקע תוכניות ממשלתיות שנועדו לקדם מטרה זו (Bitensky, 1998).

נתוני סקר משנת 2005, כפי שמובאים אצל שור (Schur, 2003), מלמדים על תמיכה גבוהה בענישה גופנית אצל שתי אוכלוסיות בחברה הישראלית – החרדית והערבית. לשתי אוכלוסיות אלה מספר מאפיינים, כפי שדיווחתי לעיל על פי ממצאי מחקרים, המעורדים הורים לתמוך בענישה גופנית כלפי ילדיהם: סגנון הורי סמכותי, אדיקות דתית חזקה ורמות נמוכות של השכלה והכנסה. גם להלכה היהודית ניתן לייחס חלק בתמיכה של החרדים בענישה גופנית, אך השפעתו היחסית של משתנה זה לא נחקרה באופן שיטתי ולא ניתן לקבוע מה המשקל היחסי שיש לו בין כלל המשתנים. מלבד זאת, חוקרים סבורים שהטענה שההלכה היהודית תומכת בענישה גופנית היא פשטנית, ויש מחלוקת בסוגיה זו. עם זאת אין מחלוקת זו מונעת חרדים התומכים בענישה גופנית מלראות את ההלכה היהודית, ובעיקר את הפסוק "חוסך שבטו שונא שבטו" כמסגרת נורמטיבית לעמדתם (Schur, 2003).

לוינסון (Levinson, 1989) חקר 90 חברות קטנות ומצא קשר בין תמיכה של הורים בענישה גופנית לבין שני משתנים: ריבוד מגדרי ומורכבות חברתית. מאפיין בולט של אי שוויון מגדרי הוא מספר רב של משפחות חד-הוריות שבראשן עומדות נשים שאין להן שליטה על מהלך חייהן. לאור מערכת מושגית שונה האוריינטציה התרבותית של משפחות אלה היא פטליסטית (Giles-Sims & Lockhart, 2005). בחברות מורכבות האוכלוסייה גדולה יחסית; יש בהן חלוקת עבודה תפקודית גבוהה, מנגנונים פורמליים של פיקוח חברתי ואוריינטציות תרבותיות אינדיווידואליסטיות. תיאוריה אחרת קושרת בין מתן מעמד גבוה לערך הציות בחברה לבין השימוש של הורים בענישה גופנית כלפי ילדים ותמיכה בה (Giles-Sims & Lockhart, 2005).

ענישה גופנית בחברה הפלסטינית והערבית

במחקר חלוץ בתחום זה שנערך בכויית נמצא ש-85 אחוז מההורים תומכים בענישה גופנית לילדים ו-54 אחוז אף תומכים בענישה גופנית מחמירה (Qasem et al., 1998). עם זאת אין המחקר מציג תמונה כוללת של עמדות ההורים בחברה הכווייתית בסוגיה זו, שכן הוא מתבסס על הורים המעורבים בפגיעה בילדיהם. סגנון ההורות בחברה הערבית

הוא קולקטיבי, ונוטלים בו חלק האם והאב במשותף (Dwairy et al., 2006). אין בידינו נתונים על עמדותיהם של הורים פלסטינים המתגוררים באזורי הרשות הפלסטינית בנוגע לענישה גופנית של ילדים. יש לשער ששיעורי התמיכה גבוהים לאור ממצאי מחקרים על מידת החשיפה של בני נוער פלסטיני המתגוררים בגדה המערבית לאלימות פיסית בתוך משפחתם (Haj-Yahia & Abdo-Kaloti, 2003). הממצאים המרכזיים העולים ממחקרים אלה הם כדלקמן: שיעורי החשיפה של נערים להתעללות מצד הוריהם גבוהים; האלימות הפיסית של הורים כלפי ילדיהם משולבת באלימות מילולית; האלימות הפיסית של הורים כלפי ילדיהם היא פן אחד של אלימות בין שאר בני המשפחה. יש דפוס שכוח של אי נכונות של משפחות לחשוף מצוקות בתחום זה לפני גורמים מחוץ למסגרת המשפחה (עבוד-חלבי, 2004), וחשש זה בולט בקרב נערות פלסטיניות, שקריאות לעזרה מצדן במקרים של התעללות כלפיהן נתפסות בחברה הסובבת אותן כהתרסה נגד המסורת (שלהוב-קבורקיאן, 1998).

לדעת דוויירי ואחרים (Dwairy et al., 2006), לסגנון הורי סמכותי הנוהג בחברה הערבית משמעות והשלכות שונות מאלה שיש לו בחברה המערבית. ילדים בחברה הערבית מכירים בסגנון זה כהתנהגות נורמטיבית של הוריהם. החוקרים מדווחים על מחקר שנערך בקרב טוונטיים מצרים, ובו נמצא ש-65 אחוז מהסטודנטיות ו-34 אחוז מהסטודנטים תומכים בערכים של ציות וכניעות להורים. במחקר אחר שהם מדווחים עליו, שנערך בקרב תלמידות קולג' בערב הסעודית, נמצא ש-68 אחוז מהן סיפרו שבשלבנים שונים של חייהן הוטלו עליהן עונשים ו-66 אחוז מהן הצדיקו סגנון זה. ממחקר זה עולה ששנים בחברות אלה נוטות להזדהות עם נורמות מסורתיות של סגנון הורות, גם כשהן קורבנות של נורמות אלה. ממצא זה עשוי לתמוך בתיאוריה של העברה בין-דורית של ענישה גופנית כלפי ילדים ואלימות במשפחה.

בשנים האחרונות מתרבות העדויות האמפיריות לכך שאין "סגנון הורות ערבי" וספק אם יש "משפחה ערבית" אוניברסלית. דוויירי ואחרים (Dwairy et al., 2006) חקרו דפוסי הורות בשמונה מדינות וחברות ערביות (תימן, אוכלוסייה פלסטינית בישראל, ערב הסעודית, מצרים, אלג'יריה, הרשות הפלסטינית, ירדן ולבנון). הממצא הבולט שהעלו הוא שבמדינות ערביות שונות התפתחו בשנים האחרונות סגנונות שונים של הורות המעוצבים מתוך רמת הצמיחה הפוליטית והכלכלית שלהן. החוקרים מצאו שהסגנון ההורי השכיח בקרב האוכלוסייה הפלסטינית המתגוררת ברשות הפלסטינית הוא שילוב של סגנון הורי סמכותי קיצוני וסגנון הורי סמכותי מתון. לדעתם, החיים תחת כיבוש ישראלי מונעים מההורים המתגוררים באזורים אלה לאמץ סגנון הורי מתירני. יתר על כן, אוכלוסייה זו רואה את ישראל כחלק מהעולם המערבי, ומכאן שהיא רואה בדחיית סגנון הורי מערבי (מתירני) חלק מניסיונה לשמר את זהותה הפוליטית והתרבותית. גם פלסטינים בישראל נוטים לאמץ סגנון הורי מעורב. לדעת החוקרים ייתכן שמגמה זו

משקפת את התרבות הדואלית שבתוכה הם חיים; שילוב של תרבות קולקטיביסטית, המתאפיינת בסגנון סמכותי קיצוני, עם סגנון הורי מערבי-מודרני המאפיין את רוב החברה היהודית.

ממצא אחר העולה ממחקרם של דוויירי ועמיתיו (Dwairy et al., 2006) הוא שנערים מאזורים כפריים ועירוניים דיווחו על סגנון הורי סמכותי קיצוני בשכיחות גבוהה יותר מאשר נערות מאזורים אלה. כלומר: בניגוד להשערתם לא נמצאו הבדלים בסגנון ההורות בין אוכלוסיות עירוניות לכפריות. לדעתם ממצא זה מאשר ממצאי מחקרים המלמדים שמשפחות בעולם הערבי שהיגרו מהכפר אל העיר נוטות לשמר את המאפיינים הכפריים-המסורתיים של סגנון ההורות של חברת המוצא שלהם. עוד ממצא העולה ממחקר זה הוא שסגנון הורי מתירני שכיח יותר בהתייחסות של הורים לילדים בכורים. על פי דוויירי ועמיתיו לא נמצא קשר מובהק בין סגנון הורי לבין רמת השכלה או מצב כלכלי; בעלי הכנסה גבוהה ממשיכים להחזיק בסגנון הורות מסורתי גם לאחר שהם עוברים תהליכי עיור ומודרניזציה. עם זאת, החוקרים מעלים את האפשרות שתהליכים אלה התרחשו רק לאחרונה, ועדיין אין השפעתם ניכרת בסגנון ההורות בקרב משפחות אלה (Dwairy et al., 2006).

השערות המחקר

לאור ספרות מחקר שסקרתי עולות שתי השערות:

השערה ראשונה

יש הבדל בין הורים בעלי השכלה גבוהה להורים בעלי השכלה נמוכה בעמדתם כלפי ענישה גופנית של ילדיהם המעורבים בהתנהגויות לא נורמטיביות חד פעמיות וחוזרות. ככל שרמת ההשכלה של ההורה נמוכה יותר, כך גבוהה יותר תמיכתו בענישה גופנית.

השערה שנייה

יש הבדל בין הורים שרמת ההכנסה של משפחתם גבוהה לבין הורים שרמת ההכנסה של משפחתם נמוכה בעמדתם כלפי ענישה גופנית של ילדיהם המעורבים בהתנהגויות לא נורמטיביות חד פעמיות וחוזרות. ככל שרמת ההכנסה של משפחת ההורה נמוכה יותר, כך גבוהה יותר תמיכתו בענישה גופנית.

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כוללת 890 הורים לילדים המתגוררים בשמונה מחוזות של הרשות הפלסטינית (הגדה המערבית).²

המשתנים

המשתנה התלוי: תמיכת ההורים בענישה גופנית בנסיבות שונות של התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיהם. לצורך בדיקת ההשערות בניתי חמשה מדדים לאפיון שיטות ענישה: ענישה גופנית, הכאת הילד או מתן סטירה במקומות שונים בגופו, הכאת הילד באמצעות חפץ, ענישה לא גופנית ואי ענישה. הם נבנו למקרה של התנהגות לא נורמטיבית חוזרת ולמקרה של התנהגות לא נורמטיבית חד פעמית.

המשתנים הבלתי תלויים: רמת ההשכלה של ההורה ורמת ההכנסה של המשפחה.

כלי המחקר

כלי המחקר הוא שאלון סגור בשפה הערבית, הכולל תיאור של התנהגויות לא נורמטיביות של ילדים ותגובות שונות של ההורים להתנהגויות אלה (Haj-Yahia, 1999).³ התנהגויות לא נורמטיביות של ילדים שהוצגו לפני הנחקרים היו כדלקמן: הילד שיקר או דיבר באופן בוטה; הילד גנב מהבית או גרם נזק לרכוש הבית; הילד עישן או שתה אלכוהול; הישגיו של הילד בבית הספר נמוכים; הילד קילל את הוריו או בני משפחה אחרים; הילד קילל את האל, הדת או הנביאים; הילד הותקף בשכונה או בבית הספר בידי אחד הילדים ולא הגן על עצמו. על כל אחת מההתנהגויות האלה התבקש ההורה להביע את מידת תמיכתו בתגובות האלה: להכות את הילד בחפץ; להכות את הילד במקומות שונים בגופו; למנוע מהילד דברים שהוא אוהב; לנזוף בילד; ליעץ לילד; להתעלם מהתנהגותו הלא נורמטיבית. תגובות ההורים נמדדו בנפרד ביחס להתנהגות לא נורמטיבית חד פעמית ולהתנהגות לא נורמטיבית חוזרת. באמצעות השאלון אספתי גם נתונים על השכלת ההורה ועל הכנסת משפחתו.

2 שמונת המחוזות הם ירושלים, בית לחם, חברון, יריחו, אבו-דיס, ג'נין, רמאללה ושכם.

3 קיבלתי את הסכמתו של פרופ' חאג'י-יחיא מבית הספר לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית של האוניברסיטה העברית בירושלים לעשות שימוש בשאלון לצורכי מחקר זה.

השאלון בדק תוקף נראה ותוקף תוכן, ושני סטודנטים מבית הספר לרווחה חברתית ולעבודה סוציאלית של האוניברסיטה העברית בירושלים השתמשו בו בשנת 1999.⁴ לפני מחקר זה ערכתי בדיקת תוקף של שאלון המחקר באמצעות שני מומחים (שלא השתתפו בו) בעלי תואר דוקטור בתחום העבודה הסוציאלית, עם ניסיון עשיר במקצוע ומעל חמש שנות הוראה בתחום. הם התבקשו להביע את חוות דעתם אם השאלות בודקות את המושגים הכלולים בשאלון ואם המושגים תואמים את שאלות המחקר ואת ההגדרות המושגיות. מלבד זאת ערכתי מחקר מקדים בקרב 20 הורים שלא נטלו חלק במחקר, כדי לבדוק את טיב השאלון ואת מידת התאמתו למטרות המחקר. על פי ההערות שהתקבלו מהמומחים ניסחתי חלק מהשאלות בצורה שונה, כדי שיהיו בהירות וברורות יותר.

לצורך בדיקת מהימנות שאלון המחקר ערכתי מבחני אלפא קרונבך שבהם נמצאה מהימנות גבוהה מאוד בכל המדדים שנבנו לעיל ובכלל השאלון. ציוני אלפא קרונבך היו בטווח שבין 0.9 ל-0.97. המדדים כללו את עמדות ההורים, ונמדדו ביחס לחמש תגובות חלופיות להתנהגויות הלא נורמטיביות של הילד שהוצגו לעיל.

- א. עמדת ההורה – הכאת הילד או סטירה במקומות שונים בגופו;
- ב. עמדת ההורה – הכאת הילד באמצעות חפץ;
- ג. עמדת ההורה – ענישה גופנית (מדד המשלב את עמדת ההורה א' ו-ב').
- ד. עמדת ההורה – ענישה שאינה גופנית (למנוע מהילד דברים שהוא אוהב);
- ה. עמדת ההורה – תגובה שאינה ענישה (לתת עצה לילד או להתעלם מהתנהגותו הלא נורמטיבית).

מהלך המחקר

בשלב הראשון של המחקר הפצתי 1,040 שאלונים בשמונה מחוזות של הרשות הפלסטינית בגדה המערבית. השאלונים הופצו בשתי דרכים: שאלונים שנמסרו לתלמידים ולסטודנטים בחמישה בתי ספר תיכוניים ואוניברסיטאות בגדה המערבית שהתבקשו להעביר אותם להוריהם ולהשיב אותם לאחר מספר ימים; שאלונים שנמסרו ישירות להורים המתגוררים בכפרים ובמחנות הפליטים. בשתי דרכי ההפצה נעשה כל מאמץ להבטיח את אנונימיות הנחקרים. כלל זה נשמר גם במהלך המחקר ופרסום הממצאים. בשלב השני של המחקר ניתחתי את התשובות של 890 שאלונים שהוחזרו ונמצאו

4 אגבריה כמאל ועאודה עביר.

מתאימים לניתוח. ניתוח הנתונים נעשה בשלושה שלבים: בניית המדד של ענישה גופנית; תיאור המשתנים הבלתי תלויים (השכלת ההורה והכנסת משפחתו); בדיקת הקשר בין המשתנים הבלתי תלויים למידת התמיכה של ההורים בענישה גופנית.

ממצאים

אוכלוסיית המחקר

במחקר נטלו חלק 890 הורים פלסטינים המתגוררים בגדה המערבית. לוח 1 מציג את מאפייניהם הדמוגרפיים והסוציו-כלכליים. כ-64 אחוז מההורים נשים והשאר גברים. ממוצע גיל ההורים כ-35 שנים והגיל החציוני 34 שנים. 19.2 אחוז מההורים בני 45 ומעלה ו-13.2 אחוז מהם בני 25 ומטה. ממוצע מספר הילדים למשפחה 4.2 – בדומה לחציון. ל-11 אחוז מההורים ילד אחד ול-26.1 אחוז שישה ילדים ויותר. רוב הנחקרים מוסלמים ומיעוטם (5.4 אחוזים) נוצרים. כ-46 אחוז מההורים מתגוררים בכפרים ושיעור דומה בערים. 7.3 אחוזים בלבד מתגוררים במחנה פליטים. 46 אחוז מההורים הם בעלי השכלה אקדמית, אם כי רק חלק קטן מהם (4.7 אחוזים) מחזיקים בתארים גבוהים (תואר שני ושלישי). 29.4 אחוז מההורים סיימו פחות מ-12 שנות לימוד. כ-58 אחוז מההורים עובדים כשכירים או כעצמאיים וכ-4.3 אחוזים מובטלים. שאר האוכלוסייה (37.9 אחוז) כללה נשים שאינן משתתפות בכוח העבודה ועובדות במשק ביתן. התפלגות רמת ההכנסה המשפחתית החודשית מראה שהכנסתם של כשני שלישים מההורים היתה עד 3,000 ש"ח, ורק לשישה אחוזים היתה הכנסה שעלתה על 6,000 ש"ח.

לוח 1

מאפיינים דמוגרפיים וסוציו-כלכליים של אוכלוסיית המחקר (N=890) באחוזים

מאפיין	התפלגות באחוזים	מאפיין	התפלגות באחוזים
מגדר		השכלה	
גברים	35.8	פחות מ-8 שנות לימוד	6.7
נשים	64.2	8-11 שנות לימוד	22.7
גיל		12 שנות לימוד	24.2
עד 24	13.2	תואר ראשון, סמינר או מכללה	41.7
25-30	24.8	תואר שני ושלישי	4.7
31-35	19.5	עבודה	
36-40	14.9	שכיר	45.3
41-44	8.4	עצמאי	12.5
+45	19.2	מובטל	4.3
ממוצע	35.4	עקרת בית	37.9
חציון	34.0	הכנסה משפחתית חודשית	
מספר ילדים		עד 1,000 ₪	19.1
1	11.0	1,001-2,000 ₪	22.0
2	17.1	2,001-3,000 ₪	25.1
3	18.4	3,001-4,000 ₪	10.7
4	15.5	4,001-5,000 ₪	13.3
5	11.9	5,001-6,000 ₪	3.8
+6	26.1	6,001-7,000 ₪	3.1
ממוצע	4.2	מעל 7,000 ₪	2.9
חציון	4.0	מקום מגורים	
דת		עיר	45.6
מוסלמים	94.4	כפר	46.1
נוצרים	5.4	מחנה פליטים	7.3
אחרים	0.2	אחר	1.0

תמיכת ההורים בענישה – תיאור כללי

כאמור, בניתי חמישה מדדים לאפיון שיטות ענישה שונות. אלה קיבלו את הערכים מ-1 עד 4, כשערכים גבוהים יותר משקפים תמיכה קטנה יותר בשיטת הענישה. ממצאי המחקר ביחס לעמדות אלה מוצגים בלוח 2.

לוח 2

עמדות הורים ביחס לענישה במקרים של התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיהם
חוזרת וחד פעמית

התנהגות לא נורמטיבית חוזרת		התנהגות לא נורמטיבית חוזרת		מדד
ממוצע	מספר תצפיות	ממוצע	מספר תצפיות	
MEAN	N	MEAN	N	
3.18	856	2.86	864	ענישה גופנית
2.94	851	2.52	862	הכאת הילד או מתן סטירה במקומות שונים בגופו
3.45	849	3.21	858	הכאת הילד באמצעות חפץ
2.53	860	2.20	870	ענישה לא גופנית
2.47	875	2.32	874	אי ענישה

ככלל, ניתן לראות שההורים לא תמכו בענישת ילדיהם בתגובה להתנהגות לא נורמטיבית. רמה ממוצעת בטווח 2.52-3.21 במקרה של התנהגות לא נורמטיבית חוזרת ובטווח 2.94-3.45 במקרה של התנהגות חד פעמית. מתוך כלל שיטות הענישה הגופנית היתה מידת התמיכה בהכאת הילד באמצעות חפץ הנמוכה ביותר ואחריה ענישה גופנית בכלל. זאת ועוד, במקרה של התנהגות לא נורמטיבית חוזרת ההורים תמכו בענישה של הילד יותר מאשר במקרה של התנהגות חד פעמית בכל שיטות הענישה. כך, למשל, מידת התמיכה בהכאת הילד או במתן סטירה פוחתת ב-15 אחוז בקירוב במעבר מהתנהגות לא נורמטיבית חוזרת להתנהגות חד פעמית (ממוצע של 2.52 ו-2.94, בהתאמה).

השכלת ההורה ותמיכה בענישה גופנית

שיעורתי שכלל שרמת ההשכלה של ההורה נמוכה יותר, כך הוא תומך יותר בענישה גופנית במקרים של התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיו. כדי לבדוק השערה זו ערכתי ניתוח שונות ANOVA על המשתנה התלוי. המשתנה הבלתי תלוי היה השכלת ההורה (פחות

משמונה שנות לימוד; 8-11 שנות לימוד; תיכונית; סמינר, מכללה או תואר ראשון; תואר שני ושלישי). סיכום הממצאים במקרה של התנהגויות לא נורמטיביות חוזרות מוצג בלוח 3, וסיכום הממצאים של התנהגויות לא נורמטיביות חד פעמיות מוצג בלוח 4.

בניתוח שונות התגלה אפקט מובהק של השכלת ההורה על כל אחד מהמשתנים התלויים, הן במקרה של התנהגות לא נורמטיבית חוזרת והן במקרה של התנהגות לא נורמטיבית חד פעמית. להשכלת ההורה היתה השפעה ממשית ועקיבה מעבר לכל ההתנהגויות הלא נורמטיביות שבהן היה הילד מעורב ומעבר לתדירות התרחשותן. מידת התמיכה של ההורה בכל שיטות הענישה הגופנית ירדה עם העלייה ברמת ההשכלה שבלטה בקרב קבוצת ההורים בעלי תואר שני או שלישי. השוואה סימולטנית בשיטת TUKEY העלתה הבדל עקיב מובהק בכל המשתנים התלויים בין הורים משכילים בעלי תואר שני או שלישי לבין קבוצות אחרות של בעלי השכלה. הראשונים, כאמור, הסכימו פחות עם ענישה גופנית, הכאת הילד וענישה לא גופנית.

הבדל מובהק נצפה גם בין הורים בעלי תואר ראשון להורים שלמדו פחות משמונה שנות לימוד והורים שלמדו 8-11 שנות לימוד. הראשונים, כאמור, הסכימו פחות לענישה. זאת ועוד, הבדל מובהק בענישה גופנית ובהכאת הילד במקרה של התנהגות חד פעמית נצפה גם בין הורים בעלי השכלה תיכונית להורים שלמדו פחות משמונה שנות לימוד ולהורים שלמדו 8-11 שנות לימוד. הראשונים תמכו פחות בשיטות ענישה אלה.

ניתוח שונות לפי השכלת ההורה במצב של ההנהגות לא נורמטיביות חוזרות שהילד מעורב בהן

השוואה סימולטנית*	רמת מובהקות P	ערך F	השכלת ההורה						תפיסת ההורה
			תואר שני ושלישי	סמינר, מכללה או תואר ראשון	תיכונת	11-8 פחות	8-מי פחות	N	
תואר שני ושלישי מול שאר כל הקבוצות	0.0001	16.25	41	363	208	193	59	N	ענישה גופנית
			3.35	2.98	2.79	2.68	2.59	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר כל הקבוצות	0.0001	16.64	41	363	207	192	59	N	הכאת הילד או מתן סטירה במקומות שונים בגופו
			3.09	2.67	2.43	2.33	2.24	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר כל הקבוצות; תואר ראשון מול 11-8.	0.0001	9.8	41	361	204	193	59	N	הכאת הילד באמצעות חפץ
			3.61	3.31	3.18	3.03	2.94	ממוצע	
תואר שני ושלישי ותואר ראשון מול שאר כל הקבוצות פרט לתואר ראשון/תואר שני ושלישי, בהתאמה	0.6245	0.65	41	364	211	195	59	N	ענישה לא גופנית
			2.33	2.2	2.21	2.16	2.27	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר כל הקבוצות; תואר ראשון מול 11-8	0.001	4.65	41	364	212	198	59	N	אי ענישה
			2.49	2.33	2.3	2.3	2.25	ממוצע	

* השוואת הממוצעים של המשתנה התלוי באופן סימולטני לפי כל צירופי זוגות קבוצות המשתנה הבלתי תלוי בשיטת TUKEY ובנמת מובהקות של 5%.

לוח 4

ניתוח שונות לפי השכלת ההורה במצב של התנהגות לא נורמטיביות חד פעמיות שהילד מעורב בהן

השוואה סימולטנית*	רמת מובהקות P	ערך F	השכלת ההורה						תפיסת ההורה
			תואר שני ושלישי	תואר שני ושלישי	סמלר, מכללה או תואר ראשון	תיכונית	11-8	פחות מ-8	
פחות מ-8 ומ-8 עד 11 מול תואר ראשון ומול תואר שני ושלישי; תיכונית מול פחות מ-8	0.0001	15.98	41	361	203	192	59	N	ענישה גופנית
			3.57	3.29	3.11	3.06	2.86	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר הקבוצות פרט לתואר ראשון; פחות מ-8 עד 11 מול תיכונית ומול תואר ראשון	0.0001	16.96	41	359	201	191	59	N	הכאת הילד או מתן סטירה במקומות שונים בגופו
			3.42	3.07	2.83	2.78	2.64	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול כל שאר הקבוצות; תואר ראשון מול פחות מ-8	0.0001	10.86	41	358	201	190	59	N	הכאת הילד באמצעות חפיץ
			3.71	3.54	3.41	3.36	3.09	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר הקבוצות פרט לתואר ראשון; תואר ראשון מול פחות מ-8	0.0229	2.85	41	361	208	191	59	N	ענישה לא גופנית
			2.71	2.61	2.44	2.47	2.49	ממוצע	
תואר שני ושלישי מול שאר הקבוצות פרט לתואר ראשון; תואר ראשון מול פחות מ-8 ומול 11-8	0.0001	8.79	41	365	212	198	59	N	אי ענישה
			2.66	2.5	2.45	2.42	2.33	ממוצע	

* השוואת הממוצעים של המשטחה החלתי באופן סימולטני לפי כל ציריפי זוגות קבוצות המשטחה הבלתי חלתי בשיטת TUKEY וברמת מובהקות של 5%.

הכנסת משפחת ההורה

שיעירתי שככל שרמת ההכנסה של המשפחה נמוכה יותר, כך חזקה יותר תמיכת ההורה בענישה גופנית על התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיו. כדי לבדוק השערה זו ערכתי ניתוח שונות ANOVA על המשתנה התלוי. ההשערה נבדקה כאמור בנוגע לכל אחד מהמשתנים התלויים בנפרד. המשתנה הבלתי תלוי היה ההכנסה החודשית של המשפחה (עד 1,000 ש"ח; 1,000-2,000 ש"ח; 2,000-3,000 ש"ח; 3,000-4,000 ש"ח; 4,000-5,000 ש"ח; 5,000 ש"ח ויותר). סיכום הממצאים במקרה של התנהגויות לא נורמטיביות חוזרות מוצג בלוח 5, וסיכום הממצאים במקרה של התנהגויות לא נורמטיביות חד פעמיות מוצג בלוח 6.

בניתוח שונות נמצאה השפעה מובהקת של הכנסת המשפחה על עמדת ההורה בנוגע לענישה גופנית בכלל, הכאת הילד ומתן סטירה במקומות שונים בגוף והכאת הילד באמצעות חפץ. עמדת ההורה היתה אחידה כלפי התנהגויות לא נורמטיביות חוזרות וחד פעמיות. השפעה מובהקת של הכנסה נמצאה גם על עמדת ההורה בנוגע לתגובה של אי ענישה כשהילד מעורב בהתנהגויות לא נורמטיביות באופן חד פעמי. מצאתי שהורים במשפחות שהכנסתן 5,000 ש"ח ויותר הסכימו עם ענישה גופנית בכלל ועם הכאת הילד בפרט פחות מהורים שהכנסת המשפחה שלהם נמוכה יותר. השוואה סימולטנית בשיטת TUKEY העלתה הבדל מובהק בעמדת ההורה כלפי ענישה גופנית והכאת הילד בין הורים במשפחות שהכנסתן 5,000 ש"ח ויותר לבין הורים במשפחות שהכנסתן עד 1,000 ש"ח. הראשונים הסכימו פחות עם ענישה גופנית והכאת הילד. במקרה של תגובת ההורה להתנהגות חד פעמית נמצא הבדל מובהק גם בין הורים במשפחות שהכנסתן עד 1,000 ש"ח לבין הורים במשפחות שהכנסתן 2,000-3,000 ש"ח.

לוח 5

ניתוח שונות לפי הכנסת משפחה ההורה במצב של התנהגויות לא נורמטיביות חוזרות שהילד מעורב בהן

השוואה סימולטנית*	רמת מובהקות p	ערך F	הכנסת המשפחה										תפיסת ההורה
			מעל 5,000 ש"ח	-4,001 עד 5,000 ש"ח	-3,001 עד 4,000 ש"ח	-2,001 עד 3,000 ש"ח	-1,001 עד 2,000 ש"ח	עד 1,000 ש"ח					
עד 1,000 מול 5,000 ש"ח ויותר	0.0149	2.84	85	110	92	212	185	164	N	עניישה גופנית			
			2.99	2.94	2.85	2.87	2.87	2.7	ממוצע				
	0.0318	2.46	85	110	92	212	185	162	N	הכאת הילד או מתן סטייה במקומות שונים בגופו			
			2.65	2.61	2.44	2.53	2.59	2.38	ממוצע				
עד 1,000 מול 5,000 ש"ח ויותר	0.0097	3.05	83	110	92	210	184	163	N	הכאת הילד באמצעות הפין			
			3.38	3.27	3.25	3.23	3.16	3.03	ממוצע				
	0.353	1.11	85	113	92	214	187	163	N	עניישה לא גופנית			
			2.16	2.13	2.1	2.27	2.22	2.23	ממוצע				
	0.7304	0.56	85	113	92	216	188	164	N	אי עניישה			
			2.34	2.34	2.28	2.32	2.32	2.3	ממוצע				

* השוואת הממוצעים של המשתנה ההלרי באופן סימולטני לפי כל צירופי זוגות קבוצות המשתנה הכלי בשיטת TUKEY וברמת מובהקות של 5%.

ניתוח שונות לפני הכנסת משפחת ההורה במצב של התנהגויות לא נורמטיביות חד פעמיות שהילד מעורב בהן

השוואה סימולטנית*	רמת מובהקות p	ערך F	הכנסת המשפחה								תפסת ההורה
			תל 5,000 ש"ח	-4,001 ש"ח	-3,001 ש"ח	-2,001 ש"ח	-1,001 ש"ח	ער 1,000 ש"ח	ממוצע		
עד 1,000 ש"ח מול 5,000 ש"ח ויותר ; 5000-4,000 ש"ח ; 3,000-2,000 ש"ח	0.0002	4.96	83	110	92	210	183	162	N	ענישה גופנית	
			3.34	3.23	3.19	3.22	3.16	3.0	ממוצע		
עד 1,000 ש"ח מול 5,000 ש"ח ויותר ; 3,000-2,000 ש"ח	0.0031	3.6	83	110	92	210	181	159	N	הכאת הילד או מתן סטירה במקומות שונים בנופו	
			3.09	2.98	2.91	2.98	2.95	2.76	ממוצע		
עד 1,000 ש"ח מול כל אחת מהשאר	0.0002	4.82	83	109	90	209	180	162	N	הכאת הילד באמצעות חפץ	
			3.59	3.5	3.52	3.48	3.42	3.25	ממוצע		
עד 1,000 ש"ח מול עד 20,00-1,001 ש"ח	0.6839	0.62	84	112	92	211	184	161	N	ענישה לא גופנית	
			2.56	2.48	2.47	2.56	2.57	2.48	ממוצע		
עד 1,000 ש"ח מול עד 20,00-1,001 ש"ח	0.0057	3.31	85	113	92	216	189	164	N	אי ענישה	
			2.52	2.48	2.4	2.49	2.5	2.4	ממוצע		

* השוואת הממוצעים של המשתנה ההלרי באופן סימולטני לפי כל צירופי זוגות קבוצות המשתנה ההלרי תלוי בשיטת TUCKY וברמת מובהקות של 5%.

דיון

בשנים האחרונות נעשו מחקרים רבים על התופעה של ענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם. במחקרים אלה הסתמנו שני כיווני חקירה עיקריים: חקר ההשפעות שיש לענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם על היבטים שונים של התפתחותם ורווחתם; חקר הגורמים המסבירים את מידת התמיכה של הורים בענישה גופנית של ילדיהם כאמצעי המבטיח את התנהגותם הנורמטיבית. מחקר זה שייך לכיוון החקירה השני. הנחת היסוד שלו היא שהכרת הגורמים המשפיעים על הורים לתמוך בענישה גופנית תאפשר לזהות את אוכלוסיות הסיכון בתחום זה. זאת על בסיס ממצאי מחקר המצביעים על כך שעמדות הורים כלפי ענישה גופנית מתעצבות כבר בשלב מוקדם של ההורות, ואולי אף בילדות, ומנבאות שימוש בה.

מחקרים שהתפרסמו בשנים האחרונות עוסקים בתופעת ההתעללות של הורים בילדים בחברה הפלסטית. מחקרים אלה מתמקדים במידת החשיפה של נערים ונערות לאלימות במשפחה, כפי שאלה מדווחים עליה, ואין בידינו מחקרים שיטתיים על עמדות ההורים בסוגיה זו. מחקרים אלה אינם מתייחסים באופן ספציפי למידת התמיכה של ההורים בענישה פיסית.

ספרות המחקר שהתפרסמה במערב, בארצות הברית בעיקר, בסוגיית הגורמים המשפיעים על הורים להעדיף ענישה גופנית על פני אמצעי משמעת אחרים, מקפלת בתוכה תיאוריות שונות: תיאוריות אישיות, תיאוריות של משפחה ותיאוריות מקרו חברתיות. במחקר זה התמקדתי בשני מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של ההורה: השכלתו והכנסת משפחתו. מספרות המחקר מתחוורת מידה רבה של הסכמה בין החוקרים, שככל שרמת ההשכלה של ההורה נמוכה יותר, כך גדולה יותר תמיכתו בענישה גופנית על התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיו. ממצאי המחקר הנוכחי מאששים טענה זו. תמיכת ההורים בכל צורות הענישה, ענישה גופנית ולא גופנית, ירדה עם העלייה ברמת השכלתם. ירידה זו בלטה בקרב קבוצת ההורים בעלי תואר שני או שלישי. עוד ממצא העולה מספרות המחקר מראה שככל שרמת ההכנסה של ההורה נמוכה יותר, כך גדולה יותר תמיכתו בענישה גופנית על התנהגויות לא נורמטיביות של ילדיו. ממצאי המחקר הנוכחי תמכו גם בממצא זה. מצאתי שהורים במשפחות שהכנסתן גבוהה (5,000 ש"ח ויותר) תמכו בענישה גופנית פחות מהורים שהכנסת משפחתם נמוכה יותר.

ממצאים אלה תומכים בספרות מחקר אמפירית המלמדת, שהורים המשתייכים למעמד סוציו-אקונומי נמוך נוטים לתמוך בענישה גופנית לילדים כאמצעי משמעת יותר מאשר הורים המשתייכים למעמד סוציו-אקונומי גבוה. שני הסברים הוצעו לכך: מצבי דחק המביאים, לעתים, הורים לתמוך בענישה גופנית; ערך הציות לסמכות כתנאי להצלחה

בחיים, שבא לידי ביטוי בתמיכת ההורים בענישה גופנית (נפוץ בקרב משפחות מהמעמד הנמוך) (Gershoff, 2002). עם זאת, יש להניח שתמיכת הורים פלסטינים בענישה גופנית נובעת גם מסגנון הורות סמכותי המאפיין את המשפחה הפלסטינית ואת המצב הביטחוני שחברה זו שרויה בו שנים רבות (Dwairy et al., 2006).

אני רואה במחקר זה צעד חשוב בחקר התופעה של התעללות בילדים בחברה הפלסטינית. עם זאת אני מודע לכך, שאין המשתנים הבלתי תלויים שנידונו בעבודה זו מעניקים ביטוי מלא לכלל הגורמים המעצבים סגנונות של הורות בחברה הפלסטינית, לרבות מידת התמיכה של הורים בענישה גופנית כלפי ילדיהם. ההקשרים הפוליטיים והכלכליים של משפחות בחברה הפלסטינית שונים לחלוטין מאלה של החברה המערבית וחברות מוסלמיות. בהקשר זה בולטת המצוקה הקשה של שירותי הרווחה ברשות הפלסטינית. נקודת הפתיחה שלהם נחשלת בהשוואה לזו שבישראל, והם נחלשו בעקבות שתי תקופות ארוכות של אינתיפאדה. בשנים האחרונות חלפה האופטימיות שליוותה את החתימה על הסכמי אוסלו, והעדר פתרון באופן לסכסוך הישראלי-פלסטיני נותן את אותותיו גם בהיקף ובאיכות השירותים המסופקים לאוכלוסייה הפלסטינית המתגוררת בגדה המערבית.

מתוך ממצאי המחקר הזה אני מתכוון לצאת עוד לשלושה כיווני מחקר מרכזיים:

א. ארצה להרחיב את ניתוח את הקשר בין תמיכת ההורים בענישה גופנית של ילדיהם למאפיינים סוציו-דמוגרפיים שלא נבדקו במחקר זה. בין אלה אני מתכוון לכלול את גיל ההורה, מינו, אמונתו הדתית (נוצרים מול מוסלמים), מקום מגוריו ומספר הילדים במשפחה. הרחבה זו תואמת את ספרות המחקר האמפירית בתחום זה, הגורסת שפרקטיקות ענישה גופנית של ילדים בידי הוריהם מושפעות ממכלול של גורמים המאפיינים את ההורים ואת סביבתם החברתית.

ב. ארצה לנתח את השפעת מין הילד וגילו על מידת התמיכה של ההורה בענישה גופנית. כיוון זה של חקירה נועד להעשיר את הידע בתחום זה על מידת ההבחנה שהורים עושים בין קבוצות שונות של ילדים ה"מועמדים" לענישה ובין הנסיבות השונות שההתנהגות הלא נורמטיבית של הילד מתרחשת בהן.

ג. ארצה לערוך מחקר השוואתי שיבדוק את ההשפעה של סגנון ההורות והמצב הפוליטי בגדה המערבית על תמיכת הורים בענישה גופנית.

אני מצפה שהרחבת המחקר בכיוונים אלה תאפשר לי להציע תוכנית התערבות שתביא לצמצום תופעת הענישה הגופנית של ילדים בידי הוריהם, בחברה הפלסטינית המתגוררת בגדה המערבית.

מקורות

עבוד-חלבי, י' (2004). הגדרותיהם של הורים ערבים, דפוסים שונים של פגיעה בילדים והזנחתם, ומידת נכונותם לדווח על מקרים אלו לגורמים שונים במשפחה, לשירותי הרווחה ולמשטרה. ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, עבודת מוסמך.

שלהוב-קבורקיאן, נ' (1998). סוגיות ודילמות בתכנון מחקר ומדיניות: הילדה הישראלית-פלסטינית. בתוך ח' אבו-עסבה (עורך). ילדים ובני נוער ערבים בישראל: ממצב קיים לקראת סדר יום עתידי. ירושלים: ג'וינט – מכון ברוקדייל.

Baumrind, D. (1967). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37, 887-907.

Baumrind, D. (1996). Parenting: The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45, 405-414.

Berry, J. W. (1989). Imposed etics-emics-derived etics: The operationalisation of a compelling idea. *International Journal of Psychology*, 24, 721-735.

Bitensky, S. H. (1998). Spare the rod, embrace our humanity: Toward a new legal regime prohibiting corporal punishment of children. *University of Michigan Journal of Law Reform*, 31, 353-474.

Bradley, R. H. & Corwyn, R. F. (2005). Caring for children around the world: A view from Home. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 468-478.

Catron, T. F. & Masters, J. C. (1993). Mothers' and children's conceptualizations of corporal punishment. *Child Development*, 64, 1815-1828.

Chao, R. K. (1994). Beyond parental control and authoritarian parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural notion of training. *Child Development*, 65, 1111-1119.

Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.

- Day, R. D, Peterson G. W., & McCracken C. (1998). Predicting spanking of younger and older children by mothers and fathers. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 79-94.
- Doe, S. S. (2000). Cultural factors in child maltreatment and domestic violence in Korea. *Children and Youth Services Review*, 22, 231-236.
- Donnelly, M. & Straus, M. A. (Eds.) (2005). *Corporal punishment children in theoretical perspective*. New Haven: Yale University Press.
- Durrant, J. E. (1999). Evaluating the success of Sweden's corporal punishment ban. *Child Abuse and Neglect*, 23, 435-448.
- Dwairy, M.A., Achoui, M., Abouserie, R., Farah, A., Sakhleh, A. A., Fayad, M. et al. (2006). Parenting styles in Arab societies: A first cross-regional research study. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 37, 230-247.
- Ellison, C. G. & Sherkat, D. E. (1993). Conservative Protestantism and support for corporal punishment. *American Sociological Review*, 58, 131-144.
- Ember, C. R. & Ember, M. (2005). Explaining corporal punishment of children: A cross-cultural study. *American Anthropologist*, 107, 609-619.
- Flynn, C. P. (1996). Normative support for corporal punishment: Attitudes, correlates, and implications. *Aggression and Violent Behavior*, 1, 47-55.
- Flynn, C. P. (1998). To spank or not to spank: The effect of situation and age of child on support for corporal punishment. *Journal of Family Violence*, 13, 21-37.
- Gallup Organization (1996). *Disciplining children in America: A Gallup Poll Report*. Princeton, NJ: Gallup Organization.
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539-579.

- Giles-Sims, J., Straus, M. A., & Sugarman, D. B. (1995). Child, maternal, and family characteristics associated with spanking. *Family Relations*, 44, 170-176.
- Giles-Sims, J. & Lockhart, C. (2005). Culturally shaped patterns of disciplining children. *Journal of Family Issues*, 26, 196-218.
- Grasmick, H. G. & MacGill, A. L. (1994). Religion, attribution style, and punitiveness toward juvenile offenders. *Criminology*, 32, 23-46.
- Graziano, A. M. (1994). Why we should study subabusive violence against children? *Journal of Interpersonal Violence*, 9, 412-419.
- Graziano, A. M. & Namaste, K. A. (1990). Parental use of physical force in child discipline: A survey of 679 college students. *Journal of interpersonal violence*, 5, 449-463.
- Greven, P. (1991). *Spare the child: The religious roots of punishment and the psychological impact of physical abuse*. New York: Alfred A. Knopf.
- Haj-Yahia, M. (1999). *An inventory for measuring the approach of Arab parents toward child maltreatment*. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem, Paul Baerwald School of Social Work and Social Welfare.
- Haj-Yahia, M. & Abdo-Kaloti, R. (2003). The rates and correlates of the exposure of Palestinian adolescents to family violence: Toward an integrative-holistic approach. *Child abuse and Neglect*, 27, 806-781.
- Hart, C. H., Newell, L. D., & Olsen, S. F. (2003). Parenting skills and social communicative competence in childhood. In J. O. Greene & B. R. Burleson (Eds.), *Handbook of Communication and Social Interaction Skills* (pp. 753-797). Mahawah, NJ: Erlbaum.
- Holden, G. W., Coleman, S. M., & Schmidt, K. L. (1995). Why 3-year-old children get spanked: Parent and child determinants as reported by college-educated mothers. *Merrill-Palmer Quarterly*, 41, 431-452.
- Jackson S., Thompson R. A., Christiansen E. H., Colman, R. A., Wyatt, J., Buckendahl, C. W. et al. (1999). Predicting abuse-prone parental

- attitudes and discipline practices in a nationally representative sample. *Child Abuse & Neglect*, 23, 15-29.
- Kadushin, A., & Martin, J. A. (1981). *Child abuse: An interactional event*. New York: Columbia University Press.
- Kelley, M. L., Grace, N., & Elliott, S. N. (1990). Acceptability of positive and punitive discipline methods: Comparisons among abusive, potentially abusive, and nonabusive parents. *Child Abuse & Neglect*, 14, 219-226.
- Kelley, M. L., Power, T. G., & Wimbush, D. D. (1992). Determinants of disciplinary practices in low-income Black mothers. *Child Development*, 63, 573-582.
- Lanham, B. B. & Garrick, R. J. (1996). Adult to child in Japan: Interaction and relations. In D. Shwalb & B. Shwalb (Eds.), *Japanese childrearing: Two generations of scholarship* (pp. 97-124). New York: Guilford.
- Larzelere, R. E. (1996). A review of the outcomes of parental use of non-abusive or customary physical punishment. *Pediatrics*, 98, 824-828.
- Lassiter, R. F. (1987). Child rearing in Black families: Child abusing discipline. In R. L. Hampton, (Ed.), *Violence in Black family: Correlates and consequences* (pp. 39-53) Lexington, MA: Lexington Books.
- Levinson, D. (1989). *Family violence in cross-cultural perspective*. Newbury Park, CA: Sage.
- Leyendrecker, B., Harwood, R. L., Lamb, M. E., & Schoelmerich, A. (2002). Mothers socialization goals and evaluations of desirable and undesirable everyday situation in two diverse cultural groups. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 248-258.
- Murphy-Cowan, T. & Stringer, M. (1999). Physical punishment and the parenting cycle: A survey of Northern Irish parents. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 9, 61-71.

- Pollard, D. (2003). Banning child corporal punishment. *Tulane Law Review*, 77, 575-657.
- Qasem, F. S., Mustafa, A. A., Kazam, N. A., & Shah, N. M. (1998). Attitudes of Kuwaiti parents towards physical punishment of children. *Child Abuse and Neglect*, 22, 1189-1202.
- Ripoll-Nunez, K. J. & Rohner, R. P. (2006). Corporal punishment in cross-cultural perspective: Directions for a research agenda. *Cross-Cultural Research*, 40, 220-249.
- Schur, R. (2003). Three years on: An analysis of delegalization of physical punishment of children by Israeli courts. *The International journal of Children Rights*, 11, 235-256.
- Simons, R. L., Whitbeck, L. B., Conger, R. D., & Chyi-In, W. (1991). Intergenerational transmission of harsh parenting. *Developmental Psychology*, 27, 159-171.
- Socolar, R. & Stein R. (1995). Spanking infants and toddlers: Maternal belief and practice. *Pediatrics*, 92,105-111
- Straus, M. A. (1994a). *Beating the devil of them: Corporal punishment in American families*. New York: Lexington Books.
- Straus, M. A. (1994b). Should the use of corporal punishment by parents be considered child abuse? Yes. In M. A. Mason & E. Gambrill (Eds.), *Debating children's lives: Current controversies on children and adolescents* (pp. 197-203). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Straus, M. A. (2000). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children*. New Brunswick, NJ: Transaction Publications.
- Straus, M. A. & Gelles, R. J. (1986). Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed in two national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 465-479.
- Straus, M. A. & Yodanis, C. L. (1996). Corporal punishment in adolescence and physical assaults on spouses in later life: What accounts for the link? *Journal of Marriage and the Family*, 58, 825-841.

- Straus, M. A. & Stewart, J. H. (1999). Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration in relation to child and family characteristics. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 55-70.
- Susman, E. J., Trickett, P. K., Iannotti, R. J., Hollenbeck, B. E., & Zahn-Waxler, C. (1985). Child-rearing patterns in depressed, abusive, and normal mothers. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55, 237-251.
- Vittrup, B. & Holden, G. W. (2006). Attitudes predict the use of physical punishment: A prospective study of the emergence of disciplinary practices. *Pediatrics*, 117, 2055-2064.
- Wauchope B. & Straus M. A. (1990). Physical punishment and physical abuse of American children: Incidence rates by age, gender, and occupational class. In M. A. Straus & R. Gelles (Eds.), *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 Families* (pp. 138-148). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Webster-Stratton, C. (2002). *The incredible years: A trouble-shooting guide for parents of children aged 3-8*. Toronto: Umbrella Press.
- Whaley, A. L. (2000). Sociocultural differences in the developmental consequences of the use of physical discipline during childhood for African-Americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 6, 5-12.
- Wissow, L. S. (2001). Ethnicity, income, and parenting contexts of physical punishment in a national sample of families with young children. *Child Maltreatment*, 6, 2001, 118-129.
- Xu, X., Tung, Y., & Dunaway, R. G. (2000). Cultural, human, and social capital as determinants of corporal punishment: Toward an integrated theoretical mode. *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 603-630
- Zigler, E. & Hall, N. (1989). Physical child abuse in America. In D. Cicchetti & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment* (pp. 38-75). New York: Cambridge University Press.

